

Itzulera

2014. urte hondarrean, Gai-jartzaile Eskolarekin hasi ginean, atsedenaldi bat hartzea erabaki nuen eta plazan ari-tzeari utzi. Ez da lehenengo aldia; duela zortzi bat urte ere egin bainuen gauza bera, egurasteko.

Urte eta erdian asteburuak libre, saiorik ez agendan, buru nekagarri. On egiten dute halako aldiek, nahiz eta hau luze samarra izan den. Hain luzea, non gai-jartzailletza betiko uzteko arriskua izan dudana.

2016ko maiatzean deia Lankutik, ea Zamudioko jaietan gaiak jarriko nituen. Ezezkoa emanaz gero agian betiko izan zitekeela pentsatu nuen. Ez neukan pisuzko arrazoirik baiezkorako, eta alderantziz ere ez. Bertigoa. Gai-jartzailletza eta bertsogintza betiko utzi? Baietz esan nuen, egingo nuela. Gerora pentsatu dut: minutu batean hartutako erabaki batekin nabil berriz plazan. Taxuzkoa ote da jarrera hori? Ondo egin al nuen?

Estatistikak begi kolpe batean

Bertso saio baten osteko berriketaldian esan zuen bertsolarietako batek: «Saioetako entzulearen batez besteko adinak gora egin du azken urtean».

Hurrengo saioetan ez nuen begia larregi zorroztu behar izan egia zela ikusteko. Baziren gazteak saioa entzuten, baina alde nabarmenez 40 urtetik gorakoak ziren gehiengoa.

Bertsolarien beraien adinak ote du zerikusia? Ez da erraza bertsolari berriak ateratzea; koktel berezia behar da, non

talentua, karisma, lana eta gogo nahasten diren. Eta bertsolari ugari bere lekua egin nahian! Atera dira zenbait –Beñat Gaztelumendi eta Alaia Martin, adibidez–, baina ibilbide luzea duten bertsolariak dira biak ere, 30 urte laster beteko dituzte.

Esango nuke formatua bera hasi dela krak egiten entzule gaztearentzat, antzoki eta pilotalekuko saioak ‘zaharrentzako’ lekuak direla. Gazteak beste leku batzuetan daude: txapelketako saioetan edo berariak antolatutako emanaldi ‘freskoetan’.

Ez dakit antzoki eta frontoiko jaialdia dekadentzian dagoen –hori bera esan nuen duela urte mordo eta hara!–, badakidana da oraindik ere euskal kulturaren hartzaile jakin batentzat babesleku izaten jarraitzen duela, non, lan astearen bukaeran, ez zaion eskatzen parte hartze aktibo bat, non ematen baitzaion euskarazko produktu kultural on bat eta hizkuntza-komunitate bateko partaide izateko aukera, ahalegin estra bat egin beharrik gabe. Ez dezagun gutxietsi aukera hori, kontsumo pasiboarena nolabait esateko, baina erreparatu diezaiozun besteari ere, joera konfirmatzen bada.

Mahai-inguruan

Maialen Lujanbio eta Amets Arzallus gidatzeko aukera izan nuen Jakinek eta Martin Ugalde Foroak antolatutako mahai-inguru batean. Esan nahi dutena baino esango ez duten bi lagun; batzuetan ez dute erraz jartzen lana, zorrotzak dira, zehatzak. Bejondeiela. Gozatu ederra hartu nuen, ondo atera baitzen.

Bertsolariaren langintza eta ogibidea, gainerako kultura adierazpenekin eta egileekin duten harremana, feminismoaren eta generoaren gaia, txapelketak, plazako jarduna..., hainbat gai landu genituen ordu eta erdian. Bideoz ere grabatu zen, baina baldintza bat jarri zieten bertsolariak antolatzailerei: aste pare batez soilik ikusi ahal izatea sarean mahai-ingurua. Bertsolarien gauzak.

«Bertsotan ibiltzeko bezala bertsoetatik bizitzeko ongi jakin behar da neurtzen bai metrikak eta bai patrikak», izan zen Arzallusen esaldietako bat. Horrek narama hurrengo hausnarketara. Gutxi dira bertsoetik soilik bizi diren bertsolariak; bestalde, sumatzen da beste formatu batzuetan saiatzeko ahalegina, entzule bereiziago ('bereizi', adi, ez 'berezi') baten aurrean. Formatu horiek normalean izaten dira txikiak, entzule talde txikiagoen aurrean egitekoak. Horrek, nahitaez, garamatza aurrekontuetara eta bertsolariak jasoko duen ordainsarira. Eta ez dakit hor bertsolari 'profesionala' ez ote den galtzaile aterako.

Gerta liteke, bertso gintza aurrekontu murrizteko formatu txikiko saioetan barreiatzen baldin bada, bertsolari profesionala desagertzea. Ugariagoa izango da plaza, baina kalitatean gal dezakegu. Hipotesia da.

Hauskor

Saio pare bat on, Iurreta eta Errenteria, eta beste pare bat kaskar samar, Ermua eta Durango. Azken bi horiek zulo beltza egin didate urdailean. Ez ziren saio txar-txarrak izan, baina kontrolpetik ihes egin zidaten.

Gorroto ditut ostiral gauak plazarako. Goizeko zazpietan jaikita lanerako, lan eguna egin, saioaren prestaketarekin jarraitu, 22:30ean saioa hasi. Egun osoa saioa buruan bueltaka. Azkenean, mihi puntatik erortzeko 200 lagun aurrean. Aitzakia ematen du.

Aste osoa sentipen txar horrekin, ez duzula gehiegi landu saioa, huts egin duzula, eta hurrengo astean berriz daukazula beste bat, eta gogorik ez egiteko. Laborri hori uxatzeko botika bakarra dago: hurrengo saioa ona ateratzea. Baina gero eta pisuagoa ez ote den sentipen hori, gainera datorrenean. 25 urte plazan gai-jartzaile gisa. Ez dut pentsatu nahi bertsolari batek zer sentitu behar duen. Edo musikari batek. Edo idazleak. Euskal artistak oro har. Ala neu naiz makala?

Xilaba

Hain justu Trumpek jo duenean
mailuarekin iltzea,
Marine Le Penek amestu ote
du Frantzia zuritzea?
Hiztegitatik kendu ote du
Rajoyk erabakitzea?
Normala ote da poliziak
senegaldar bat hiltzea?
Neri tokatu zait muga ertzean
sortu eta handitzea,
ta ikasi dut igurtziz gero
deusezten dela klixtea...
Gure herri honek badaki zer den
mututuei aditzea
ta harresiak atxeman arren
zubigintzan aritzea.

Hau izan zen Sustrai Colinak bota zuen agurra Xilabako finalean, txapela Amets Arzallusekin buruz burukoan jokatu eta irabazi ondoren. Ez dakit beste agurrik ote zeukan txapela ez irabazita. Agur osoa da, aldarri indartsua, bertso nazionala, txapelaren aipamenik ez, eskertzarik ez, une berezietarako pentsatutakoa, txapelketa nagusiko finalean kantatuta jendeak luzaz gogoratuko eta kantatuko zukeena. Xilabako finalean kantatu zuen baina, herrialdeko txapelketa batean. Antzematen ez diodan zerbait adierazi nahi du horrek? Garaion larritasuna, agian, maila guztietan? Deiadarra gu guztiontzat?

Bestalde, gauzatu egin da bertsogintzatik hainbeste saihesten saiatu zirena: txapelketak dira bai bertsolarientzat bai bertsozaleentzat egon beharreko lekua –honetan ez naiz ados Amets Arzallusek mahai-inguruan esan zuenarekin, alegia, txapelketak ez daukala zentralitaterik bertsogintzan. Nire ustez, badu. Baina ez dakit hori txarra den-. Jaialdiak indarra galtzen ari diren honetan, eta beste zerbait sortu artean, txapelketa da jendea erakarri eta pizten duena. Lehen bezala orain, imajinatzen dut. Agian hori ez da nahi genuena, baina horixe da daukaguna.

Ulises Itakan dago

Xabier Amurizak bat-bateko bertsogintza utziko zuela iragarri zuen. Horretan ere aitzindari. Ez batari ez besteari ezer eman edo kendu gabe, aldea dago bertsolariak bertsogintza ofizio edo afizio izan duen. Bertsolari historiko askok beste lanbide baten osagarritzat izan dute bertsolari lana. Amurizaren ogibide nagusia izan da baina. Eta aldi txarrak ere igaro ditu. Orain oso modan dagoen kontzeptua, 'artista prekarioarena', Amurizak hurbiletik bizi izan du. Lotsatu egin behar genuke sarri gure artistek bizi duten tratua eza gututa. Eta Amurizaren ogibidea izan denez, logikoena zen ogibidetik erretreta hartzea, bestelako zeregin maiteagoetan –idazketan, Amurizaren kasuan– murgiltzeko.

Durungaldeko bertso eskolatik deitu zidaten, Amurizak Bilboko Bidebarrieta liburutegian egin behar zuen erreztaldia- ren aurkezpena egiteko. Ohorea niretzat. Besteak beste, lau lagun, Beñat Gaztelurrutia, Unai Iturriaga, Eneko Abasolo eta Igor Elortza zebiltzan antolaketan. Igartzen zitzaien nahi bat, egun hartan eta hurrengoetan, esker ona erakusteko.

Zein ongi bizi zen Ulises da Amurizak eman zigun erreztaldia- ren izenburua, antza bere idazlanetik ateratako entresaka. Ez dut esango publiko guztientzat denik, baina han egon ginenok gozatu genuela esango nuke. Nik asko. Surrealismo kostunbrista moduko bat zeukan Xabierren testuak, uneka Felliniren *Amarcord* gogorarazten zidana. Estoizismoz errezi- tatua, ez musika ez bestelako gehigarririk, soilik Amurizaren ahots orain grabe, orain inpostatua.

Erretreta zorionsua eta emankorra opa diot Amurizari, merezi du.

Xalbador

40 urte Xalbador hil zenetik. Zer bertsolari handia galdu genuen! Odolaren mintzoa gainbegiratzuz, esango nuke pa- re- parean daudela haren bertsoak eta prosazko pasarteak.

Mendian galdu direneri izeneko sortan idatzi zuen:

Gauza triste bat publikatzeko kantatzerat naiz abian;
horra zer berri zabaldu zaukun berriki Euskal-herrian:
laguntza faltak berekin duen pairamenaren erdian,
hiru gizonek beren bizia galdu dutela mendian.

Gaur-gaurko gaia da, zinez, bidean hil diren etorkinena. 1973ko bertso horietan Xalbadorrek errukia eta justizia sena erakutsi zituen. Ez zen pertsona indiferentea.

Eta ezin kendu burutik, halaber, Eneko Dorronsorok egin-dako dokumentalean, *Xalbador, izana eta izena* lanean, nola kontatzen duen Xalbadorren alabetako batek, Henriettek, aita eman zion tratu ankerra banandu zenean, zeinak gogorazten digun bertsolari mitikoak ere bazuela alde gizatiarra. Eta ezinbestekoa iruditzen zait, gure erreferentziak ezagutu eta 'bizi' nahi baditugu, haien ertz guztiak ezagutzea, bestela ipuin batean biziko gara euskaldunok, edozein taberna zulotan *Xalbadorren heriotzean* doinu hordiz abesten dugun bitartean.

Xalbadorren heriotzean. Kontatu zidaten Meñakan, domekako mezan eta urteurrena ospatzeko, Leteren kanta kantatu zutela azken gisa. Pentsatu nuen: «Oraindik bada Euskal Herririk, Meñaka eta Urepele batzen dituen herria existitzen da oraindik». Gero ohartu nintzen Meñakan eta inguruetan Martin Orbe zebilela apaiz. Pertsonen garrantzia.

Europa bat-batean

Kantu inprobisatuaren nazioarteko topaketa egin da aurten, *Europa bat-batean*. Egia esan, ez dut batere jarraitu, bertsozale zarratuaren rola bete dut: ez zait nirea ez den ezer interesatzen. Aldiz, gogoan dut *Hitzetik hortzera*-n lanean nenbilela, barrutik bizi izan nituela *Ahozko inprobisazioa munduan* izeneko jardunaldiak, aurtengoaren aurrekaritzat jo ditza-kegunak. Bada, orduan, barru-barrutik bizita, sumatu nuen

Euskal Herriko, Kubako, Georgiako, Sardiniako, Menorkako inprobisatzaileen artean halako lotura eta elkartasun estu bat, Euskaldunako azken ekitaldian publikora hedatu zena.

Irratian

Elkarriketa egin dit irratian Maite Bidartek. Bertsolaritzak eman dizkidan unerik onenak aipatzeko eskatu dit. Ez naiz kapaz izan une gogoangarri bat bereizteko. Erantzun dut edo erantzun nahi izan dut, gutxi gorabehera: «Hotza naiz saioetan, saioa kontrolpean izatea atsegin dut. Agian horregatik ez ditut emozio larregiz bizi oholtzako uneak. Bertsolaritzak eman didana da satisfakzio jarraitu bat». Egia da.

Era berean, igartzen dut urruntze mailakatu bat, desatxiki-mendu gozo bat. Jada ez ditut ezagutzen bertsolari gaztetxoek izenak, haien begiradetan sumatzen dut begirunea edo, bestela, burlaize diskretu bat. Gai-jartzaile zahar bat naiz! Agian laster saio gutxi batzuetan ariko naiz, XXI. mendeko Aranalde bat bezala, atzamarra goratzen eta nire gai luzeak ematen.

Gustatzen zitzaidan Aranalde. 🍷